

УДК 007:304:070(477.82)

Наталія Шульська

ORCID ID 0000-0003-4703-1798

кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
пр. Волі, 13, 43000, м. Луцьк, Україна,
nat_sh@ukr.net

РЕДАКТОРСЬКА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО МЕДІАТЕКСТУ: ЛЕКСИЧНІ АНОРМАТИВИ

У поданій науковій статті здійснено редакторський аналіз мовних аномативів, зафіксованих у сучасних українських інтернет-ЗМІ. Виявлено семантично модифіковані лексеми в текстах українських медійників. Серед причин появи помилок означеного типу вказано на такі: 1) незнання семантики окремих слів; 2) нерозрізнення значеннєвих відтінків лексем та їх стилістичної диференціації; 3) невмотивоване порушення закономірностей лексичної сполучуваності. Установлено, що на власне лексичні аномативи припадає приблизно 50 % виявлених у журналістських текстах усіх лексичних помилок.

Ключові слова: лексична помилка, інтернет-ЗМІ, електронна комунікація, журналістський текст, редагування, мовна культура.

В представленной научной статье осуществлен редакторский анализ языковых аномативов, зафиксированных в современных украинских интернет-СМИ. Выявлены семантически модифицированные лексемы в текстах украинских медийщиков. Среди причин появления ошибок определенного типа указано на: 1) незнание семантики отдельных слов; 2) неразличение смысловых оттенков лексем и их стилистической дифференциации; 3) немотивированное нарушение закономерностей лексической сочетаемости. Установлено, что на собственно лексические аномативы приходится примерно 50% выявленных в журналистских текстах всех лексических ошибок.

Ключевые слова: лексическая ошибка, интернет-СМИ, электронная коммуникация, журналистский текст, редактирование, языковая культура.

In the submitted scientific article, an editorial analysis of linguistic errors recorded in the texts of contemporary Ukrainian online media was conducted. The semantically modified lexemes in the texts of Ukrainian media are revealed. Following reasons for the occurrence of mistakes of this specified type are indicated: 1) ignorance of semantics of individual words; 2) the indistinguishability of meaningful shades of lexemes and their stylistic differentiation; 3) unmotivated violation of the laws of lexical compatibility. It

is established that about 50% of all lexical mistakes found in journalistic texts fall on actual lexical inaccuracies. As the material for the proposed scientific article served lexical mistakes, which are present in regional online media platforms. In total, over 200 non-normative lexical units were collected and analyzed. The method of complex linguistic description for system analysis of language non-normative units is used in the article. Since the study partially carries out a comparison of the one type of language mistakes with others, the comparative method and the method of component analysis are used. Each linguistic group of errors has a quantitative index, a percentage analysis of which is conducted by using the statistical method. The study suggests ways to improve the editing process and enhance the communicative effectiveness of modern media texts. It is noted that the use of an error-free machine containing data on places with errors on the modern media platforms should help to eliminate typical lexical inaccuracies in texts and increase the general culture of language in mass media. The practical significance of the results obtained lies in the possibility of using recorded and analyzed linguistic units in the practice of editing media texts, during the making of directories and advisers for media workers, and in the preparation of textbooks and manuals on the culture of Ukrainian language. The use of the research results will contribute to the ability to evaluate texts effectively, recognize mistakes and eliminate them.

Key words: *lexical errors, online media, electronic communication, journalistic text, editing, linguistic culture.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Культура писемного мовлення журналістських матеріалів постає чи не найважливішою проблемою в контексті якісного представлення електронних і друкованих ЗМІ. Мовне оформлення багатьох медіатекстів у друкованих ЗМІ (рідше) в інтернет-виданнях (частіше) неодноразово абсолютно не відповідає чинним лінгвістичним нормам, що викликає сміх у читача, який потребує сьогодні не лише якісної інформації, але й її кваліфікованої презентації. Гострою стала ця проблема сьогодні у зв'язку з появою великої кількості інтернет-ЗМІ в Україні. Через надшвидкі темпи виходу новин в електронній комунікації редактори не завжди приділяють належну увагу мовній культурі журналістських матеріалів. Лінгвокартина сучасних вітчизняних мас-медіа викликає велике занепокоєння. Зважаючи на це, фіксація й аналіз мовних анормативів у журналістському тексті вимагає сьогодні особливої уваги, чим зумовлена **актуальність** дослідження. Лексичні помилки – продуктивне за кількістю репрезентантів анормативнонебезпечне місце сучасних інтернет-ЗМІ. Основну причину їх появи, на думку Т.Бондаренко, дефінітивно можна означити поняттям «семантичної модифікації лексем» як лексико-семантичного процесу. Дослідниця зауважує, що в результаті цього процесу «слово частково або повністю

втрачає свою концептуальність, системність, семантику і набуває властивостей, що нормативно йому не притаманні» (Бондаренко, 2003: 14).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Аналіз помилкобезпечних зон на різних мовних рівнях в періодичних українських ЗМІ здійснили Т.Бондаренко, яка, зауважимо, розробила конструктивну типологію лінгвоанормативів на матеріалі газет (Бондаренко, 2003); А.Капелюшний, у працях якого з'ясовано типологічні особливості журналістських (і мовних, і немовних) помилок (Капелюшний, 2000); І.Мариненко, що охарактеризувала пунктуаційні та граматичні ненормативні утворення на сторінках журналу «Український тиждень» (Мариненко, 2011); Л.Боярська, яка провела дослідження помилок у газеті «Урядовий кур'єр» (Боярська, 2010) та інші. Окремо лексичним помилкам присвячені наукові розвідки Т.Бондаренко, яка вивчала їх на матеріалі друкованих ЗМІ (Бондаренко, 2002; Бондаренко, 2005); В.Зевако і К.Бурди (Зевако, Бурда, 2008); А.Капелюшного (Капелюшний, 2002). Сьогодні вже з'являються поодинокі наукові розвідки, присвячені з'ясуванню мовної ситуації в інтернет-ЗМІ. Проте лексична культура електронної комунікації досі залишена на периферії наукових пошуків, чим підсилена актуальність нашого дослідження.

Мета статті – здійснити редакторський аналіз мовних аномативів у текстах сучасних українських інтернет-ЗМІ, виявити семантично модифіковані лексеми в медіамовленні, з'ясувати причини появи помилок означеного типу, здійснити кількісний аналіз лексичних аномативних явищ відповідно до загальної кількості всіх помилок, зафіксованих у журналістських текстах.

Виклад основного матеріалу дослідження та обґрунтування отриманих наукових результатів.

Українські журналісти сестиматично порушують лексичні норми, коли у власних текстах послуговуються лексемою *даний* замість *цей*. Наприклад: *Суть даного напрямку полягає в недопущенні подальшої поляризації українського суспільства; На брифінгу у Києві вона зазначила, що даний закон дозволить частково вирішити проблеми з працевлаштуванням населення та ін.*

Не менш частотним у текстах є лексичний аноматив, пов'язаний із використанням слова *вірно* замість *правильно*. Порівняємо: *... попри непростий період держава рухається у вірному напрямку; На цьому етапі ми вчимо вірно визначати життєві пріоритети* тощо. До помилок означеного типу належать ненормативні утворення, пов'язані із вживанням лексеми *рахувати*. Слово *рахувати* потрібно використовувати лише тоді, коли йдеться про лічбу. Коли ж говоримо про думку з якогось приводу, про визначення чогось, тоді доречними є слова *вважати*, *гадати*. Порівняємо: *Своїм першочерговим завданням рахуємо*

налаштування на подальшу роботу – Своїм першочерговим завданням вважаємо налаштування на подальшу роботу.

Внутрішній зміст лексеми *відтак* ('потім, після того') порушено в тих конструкціях, у яких вона представлена із значенням *отже*: *Відтак* проголошені Президентом України соціальні ініціативи – це логічний, правильний, економічно обґрунтований курс на підвищення стандартів життя громадян та їхнього добробуту; *Відтак*, з 1 грудня прожитковий мінімум для осіб, що втратили працездатність, збільшиться з 784 грн. до 800 грн. Неточне слововживання, що суперечить основному лексичному навантаженню слова *варто*, застосоване в таких конструкціях: *Варто* тільки обережно застосовувати цей сік людям; *Цього робити не варто*. Потрібно зауважити, що в першому реченні невдало використано ще й лінгвоодиницю *застосовувати*. У цьому випадку доречніше було б перебудувати конструкцію так: *Необхідно тільки обережно використовувати цей сік людям...* Тоді обрана одиниця максимально точно передасть необхідну інформацію. Іншу конструкцію доцільно відредагувати так: *Цього робити не потрібно*.

Журналісти інтернет-видань нехтують лексичними нормами і тоді, коли послуговуються словами *наступний* замість *такий*: *Дайте відповідь на наступне...* (*Дайте відповідь на таке запитання*); *Під цю реформу підпадають наступні категорії населення...* (*Під цю реформу потрапляють такі категорії населення...*) та ін. У неприйнятному їй значенні часто вживають лексему *відноситься*: *Ольга Василівна з великою любов'ю відноситься до своїх вихованців*. Ця лінгвоодиниця в українській мові має значення 'перебувати у певній відповідності з чим-небудь'. Значення 'виявляти свої почуття до когось або чогось' потрібно передавати словом *ставитися*, порівняємо: *Ольга Василівна з великою любов'ю ставиться до своїх вихованців*.

Не вважаємо доречним вживання у відповідних контекстах і таких слів і словосполучень: *Під час обговорення депутати Волинської обласної ради часто зривались на політичну прив'язаність того чи іншого кандидата на посаду до певної політичної сили*; *Депутат Святослав Кравчук ... попросив присутніх депутатів перестати пред'являти політичні претензії одне до одного і не виносити їх у зал*; *А створивши нові бригади медичної допомоги і покривши ними села навіть далеко віддалені, забезпечуємо умови швидкої доставки*. Наведені приклади доводять, що вживання слів і словосполучень у невласливому їм значенні негативно впливає на адекватне сприймання тексту і породжує комічний ефект, адже виявляється, що медичні бригади можуть «покрити» села, медична допомога здійснює швидкі «доставки», а депутати мають «політичну прив'язаність» тощо.

Недостатнє опанування лексичними нормами інколи сприяє руйнуванню загального змісту усього висловлювання і стає незрозумілим для читача. Скажімо, у реченні *Виконавча влада та депутатський корпус*

став більш дисциплінованим, а політика починає відступати від процесу прийняття важливих рішень, другий сегмент складносурядного речення переконує читача, що політики не беруть участі у прийнятті важливих для громади рішень. Хоча, очевидно, автор статті намагався донести до читача іншу думку. Серед лексичних анормативів натрапляємо на словосполучення *серйозна посада*: *Ви не один рік поспіль займаєте серйозну партійну посаду*. З огляду на семантику прикметника *серйозний*, його потрібно вживати лише для означення істоти, а не навпаки. Доцільно речення відредагувати так: *Ви не один рік поспіль займаєте важливу (відповідальну) посаду в партії*.

Як неправомірне використання лексичних одиниць, що характеризують істот/неістот кваліфікуємо і такі ненормативні явища у журналістських текстах: *Гарнішають дороги, а з ними впорядковуються придорожні території*; *Я не можу сказати, що хтось відколовся, не можу прогнозувати цього на майбутнє – це людський фактор, і людські думки не прочитаєш*; *Тут часто першу скрипку грає політика*; *Отже, Ви підпадаєте під норму ст. 34 ЖК України: «забезпечені жилою площею нижче за рівень, що визначається в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України»*; *Землі району стають все привабливішими для інвесторів*; *Під час самої конференції панував святковий настрій, який линув зі сцени районного будинку культури*. У таких конструкціях мають місце функціонально-стилістичні помилки. Прагнення до експресії, до увиразнення викладу – органічна властивість журналістської майстерності, проте кожен крок на цьому шляху треба уважно обдумувати. Адже надмірна, штучно створена образність руйнує читацьке сприйняття. Тоді увага читача зупиняється не на змісті повідомлюваного, а на формі – на шкоду змістові.

Лексичного редагування потребують поєднання слів у конструкціях: *Вдруге це питання було зрушено з місця у 2007 році – Вдруге це питання порушували у 2007 році*; *...гра дала змогу переглянути стратегію і підтягнути команду на належному рівні – ... гра дозволила переглянути стратегію і підготувати команду на належному рівні*; *На підмогу долучився перший заступник голови райдержадміністрації Віктор Сіліхін – До роботи долучився перший заступник голови райдержадміністрації Віктор Сіліхін*; *Особливу увагу та підтримку сивочолим захисникам приділив мер міста – Особливу увагу та підтримку сивочоли захисники відчули завдяки мерові*; *У першу чергу ременями оснастять міжміський транспорт – У першу чергу ременями буде забезпечений міжміський транспорт*; *Донедавна туди робили рейси кілька прямих маршруток – Донедавна туди здійснювали рейси кілька прямих маршруток*; *Дитячий садок, за нашими мірками, може і не значна, але для села – велика справа – Дитячий садок, на наш погляд, може і незначна, але для села – визначна справа*.

Окрему помилконебезпечну групу в текстах сучасних ЗМІ становлять пароніми. Ці лексичні помилки виникають як наслідок сплутування семантики фонетично подібних одиниць, що призводить до неточності. Звукова близькість слів-паронімів зумовлює ненормативне вживання їх один замість одного у журналістських матеріалах. Так, сплутування значень слів *лікарський* ‘який належить лікареві або такий, що стосується його діяльності’ та *лікувальний* ‘указує на оздоровчі, збудливі властивості, тобто має зв’язок із поняттям ліки, лікувати’ простежено у реченні *Лікарські рослини здавна славилися у народі* – контексту відповідає лексема *лікувальні*. У випадку *Наша політична сила має діючий вплив у народі* помилково вжито лексему *діючий* замість *дієвий* ‘здатний активно діяти, спроможний здійснювати вплив на щонебудь’. У реченні *Матеріальний стан наших земляків бажає кращого* лексему *стан* потрібно замінити словом *становище* ‘обставини, умови, в яких перебуває, існує, діє’. Подібний ефект справляє текстова конструкція *Найбільше ціную порядок, тому залишаюся вірною партійній орієнтації*. Ця лексична помилка виникла як наслідок семантики фонетично подібних одиниць *орієнтир* і *орієнтація*. Доречно зазначене речення відредагувати так: *Найбільше ціную порядок, тому не змінюю партійну належність*. Не один раз у тестах виявляємо і вживання просторічної лексики: *Зроблено на сьогоднішній день вкрай мало*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отож, аналіз семантично модифікованих лексем виявив, що поява помилок означеного типу зумовлена незнанням семантики окремих слів, нерозрізненням значенневих відтінків лексем та їх стилістичною диференціацією, а також невмотивованим порушенням закономірностей лексичної сполучуваності. Загалом на власне лексичні анормативи припадає приблизно 50% виявлених у журналістських текстах усіх лексичних помилок. Покращенню процесу редагування та підвищенню комунікативної ефективності сучасних медіатекстів має сприяти використання медіапрацівниками протипомилкового апарату, що містить дані про помилконебезпечні місця. Перспективним у цьому напрямку можуть стати подальші наукові студії щодо вивчення лексичних анормативів сучасних журналістських текстів у зв’язку з іншими мовними помилками: орфографічними, граматичними, акцентуаційними тощо.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Т. Порушення лексичних норм української мови (на матеріалі друкованих ЗМІ). *Мова у слов’янському культурному просторі*: тези доповідей та повідомлень Міжнародної наукової конференції. Умань: Графіка, 2002. С. 52–54.
2. Бондаренко Т. Процеси семантичної модифікації лексем у мові ЗМІ. *Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення* :

- збірник праць науково-практичних читань до 80-річчя Г.Передрій. Черкаси: Брама-Україна, 2005. С. 271–278.
3. Бондаренко Т. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08. Київ: Інститут журналістики КНУ ім. Т.Шевченка, 2003. 18 с.
 4. Боярська Л. Мовні помилки на сторінках ЗМІ (дослідження-моніторинг). URL: http://journalib.univ.kiev.ua/Movni_pom_na_st_zmi.pdf.
 5. Бурда К., Зевако В. «Не бійтесь заглядати у словник», або ще раз про мовні помилки місцевої преси. URL: http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/theacher/sus_dusct.
 6. Капелюшний А. Росіянізми в телевізійному мовленні і в газетному тексті. *Телевізійна й радіожурналістика* : зб. наук.-метод. праць. Львів, 2002. С. 29–36.
 7. Капелюшний А. Типологія журналістських помилок. Львів: ПАІС, 2000. 68 с.
 8. Мариненко І. Види граматичних і пунктуаційних помилок на сторінках журналу «Український тиждень». *Стиль і текст*: науковий збірник / за ред. В.Різуна. Київ, 2011. Вип. 12. С.104–114.
 9. Тирон О. Психологічні теорії, що пояснюють виникнення помилок в іншомовному мовленні. *Психолінгвістика*. 2017. Вип. 22(1), С. 197–207. DOI: 10.5281/zenodo.1088328.

References

1. Bondarenko T. Porushennja leksychnykh norm ukrajinsjkoji movy (na materiali drukovanykh ZMI). *Mova u sloviansjkomu kuljturnomu prostori: tezy dopovidej ta povidomlenj Mizhnarodnoji naukoivoji konferenciji*. Umanj : Ghrafika, 2002. S. 52–54 (ukr).
2. Bondarenko T. Procesy semantychnoji modyfikaciji leksem u movi ZMI. *Ukrajinsjka filologhija: teoretychni ta metodychni aspekty vyvchennja: zbirnyk pracj naukoivo-praktychnykh chytanj do 80-richchja H.Peredrij*. Cherkasy: BraMa-Ukrajina, 2005. S. 271–278 (ukr).
3. Bondarenko T. Typologhija movnykh pomylok ta jikh usunennja pid chas redaghuvannja zhurnalistsjkykh materialiv : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.01.08. Kyiv : Instytut zhurnalistyky KNU im. T.Shevchenka, 2003. 18 s (ukr).
4. Bojarsjka L. Movni pomylky na storinkakh ZMI (doslidzhennja-monitoryngh). URL: http://journalib.univ.kiev.ua/Movni_pom_na_st_zmi.pdf (ukr).
5. Burda K., Zevako V. «Ne bijtesj zaghljadaty u slovnyk», abo shhe raz pro movni pomylky miscevoji presy. URL: http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/theacher/sus_dusct (ukr).

6. Kapeljushnyj A. Rosijanizmy v televiziynomu movlenni i v ghasetnomu teksti. Televizijna j radiozhurnalistyka : zb. nauk.-metod. pracj. Ljviv, 2002. S. 29–36 (ukr).
7. Kapeliushnyj A. Typolohiia zhurnalistskyh pomylok. Lviv: PAIS, 2000. 68 s (ukr).
8. Marynenko I. Vydy hramatychnykh i punktuacijnykh pomylok na storinkakh zhurnalu «Ukrajinsjkyj tyzhdenj». Stylj i tekst: naukovyj zbirnyk / za red. V.Rizuna. Kyiv, 2011. Vyp. 12. S. 104–114 (ukr).
9. Tyron O. Psykholohichni teorii, shcho poiasniuiut vynyknennia pomylok v inshomovnomu movlenni. *Psykholinghivistyka*. 2017. Vyp. 22(1), S. 197–207. DOI: 10.5281/zenodo.1088328 (ukr).

*Статтю рекомендовано до друку
доктором філологічних наук,
професором, професором кафедри документознавства ДВНЗ
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
Навальною Мариною Іванівною*

*Стаття надійшла до редакції
19 вересня 2018 року*

Наталья Шульская

кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних
комунікацій, Восточноевропейський національний
університет імені Леси Українки
пр. Свободи, 13, 43000, г. Луцк, Україна,
nat_sh@ukr.net

**РЕДАКТОРСКАЯ КУЛЬТУРА СОВРЕМЕННОГО
МЕДИАТЕКСТА: ЛЕКСИЧЕСКИЕ АНОРМАТИВЫ**

Nataliia Shulska

PhD in Philology, Associate Professor in The Department of Social
Communications Lesya Ukrainka Eastern European National University,
Pr. Volya, 13, 43000, Lutsk, Ukraine
nat_sh@ukr.net

**EDITORIAL CULTURE OF A MODERN MEDIA TEXT:
LEXICAL MISTAKES**